

Een kwantitatieve methode zou echter niet alleen van belang zijn om de rol van de wetenschap voor de industriële revolutie te bewijzen of weerleggen, ook zouden de kanalen blootgelegd kunnen worden die laten zien hoe cultuur of wetenschap nu juist economische groei gedurende de achttiende en negentiende eeuw beïnvloedde. Positieve effecten van cultuur via technologische groei, ondernemerschap of investeringsgedrag zijn slechts enkele van de meerdere mogelijke kanalen waarop economische groei gestimuleerd kon worden. Een positief effect van cultuur of wetenschap op de eerste golf van industrialisering is immers geen één-op-één relatie. Zo is het betwistbaar dat dit in België, de eerste industrialiserende natie op het Europese continent, een rol speelde voor haar nochtans innoverend industrialisatieproces. Verschillende Belgische industriëlen, zoals Lieven Bauwens en John Cockerill, stonden immers bekend om het plagiëren en implementeren van Britse uitvindingen in hun fabrieken. Mokyr beargumenteert dat zelfs indien wetenschappelijke resultaten niet op directe wijze leidden tot productieve innovaties, weten-

schap of cultuur dan toch ten minste productieve spillover-effecten veroorzaakten: 'Moreover, certain culturally determined preferences will have a positive spillover effect on technology, even if that was not their intention [...]' (p.17). Maar ook daarbij rijst de vraag of deze culturele spillover-effecten eerder menselijk kapitaal, innovaties, investeringen of andere factoren van economische groei positief hebben beïnvloed.

Hoewel het hierdoor nog niet helemaal duidelijk is hoe de culturele veranderingen van de zeventiende eeuw zich concreet vertaalden naar het daaropvolgend industrialisatieproces in Engeland en West-Europa, slaagt het boek er toch in om het verband tussen cultuur en het negentiende-eeuwse Europese pad naar economische groei te verkennen. De grootste meerwaarde van het boek is dan ook dat het een leidraad kan zijn voor verder onderzoek, een prestatie waar de werken van deze auteur in het verleden reeds meermaals in slaagden.

Robin C.M. Philips, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

David Onnekink, *Reinterpreting the Dutch Forty Years War, 1672-1713* (Palgrave Macmillan; Londen, 2016) 138 p., € 47,95 ISBN 9781349951352

Perceptie, constructie en overtuiging

Onnekink stelt zich, zeker gezien de beperkte omvang van deze publicatie (132 p.), een ambitieus driedelig doel met dit boek: de classificering van de veertigjarige-oorlog als kritiek moment in de Nederlandse geschiedenis, de integratie van Internationale Betrekkingentheorie in vroegmodern onderzoek en nieuw licht werpen op Europese betrekkingen tussen 1648 en 1713.

Het boek bestaat uit een lange inleiding,

drie cases en een conclusie. De inleiding is verdeeld over twee hoofdstukken met ieder een eigen onderwerp. De eerste inleiding is grotendeels een historiografisch overzicht van de drie Frans-Nederlandse oorlogen tussen 1672 en 1713, die samen aangeduid worden als de Veertigjarige Oorlog. De tweede inleiding verdiept en concretiseert de methodologie. Onnekink onderscheidt drie thematische vertogen: realistisch, liberaal en protestants;

en twee partijpolitieke: Staatsgezind en Oranjegezind. Alle drie de inhoudelijke hoofdstukken hebben dezelfde overzichtelijke opbouw. Elk hoofdstuk begint met een korte inleiding en een samenvattend feitenrelaas van de aanloop en het begin van ieder van de oorlogen: de Frans-Nederlandse oorlog (1672-1678), de Negenjarige Oorlog (1688-1697) en de Spaanse Successieoorlog (1702-1713). Hierna maakt hij een discoursanalyse van drie typen documenten: toentertijd ongepubliceerde politieke documenten, officiële overheidspublicaties en pamfletten. Aan het begin van het laatste hoofdstuk stelt Onnekink dat de belangrijkste conclusie van het boek is dat internationale politiek ten diepste een discursieve praktijk is (p.123). Deze conclusie is niet alleen te algemeen, maar vormde ook al het uitgangspunt van de studie (p.17). Bovendien leidt deze ongelukkige formulering af van wat het boek oplevert en dat is jammer. Het is namelijk een geslaagde analyse van de diverse zienswijzen op de buitenlandse politiek binnen de Republiek.

Het boek legt tevens de dynamiek van de verschillende vertogen door de tijd heen bloot. Zoals Onnekink aangeeft is het bestaan van verschillen en debatten op zichzelf geen verrassende uitkomst (p.124). Door hier zo overheen te stappen is hij te bescheiden. Immers, een belangrijke bijdrage van het boek is het doorprikken van een mythe over 'nationale' eenheid in tijden van crisis. Onnekink toont overtuigend aan dat het dominante orangistische vertoog van Frankrijk als Universele Monarchie dat doorlopend de Republiek bedreigde pas aan het begin van de Spaanse Successieoorlog dominant werd (p.102-103). Hij analyseert juist de meerstemmigheid die er bestond ten aanzien van de buitenlandse politiek van de Republiek. Alleen al daarmee is het boek geslaagd als een herinterpretatie van dit deel van de Nederlandse geschiedenis.

Een ander positief punt is dat gedegen empirisch onderzoek de basis voor iedere casus vormt, vanuit elk type bronmateriaal. Daarin leidt Onnekink de lezer door de tekst, vaak met treffende citaten die goed passen bij de in de inleiding beschreven vertogen. Onnekink geeft aan dat hij geen uitpuutend overzicht wil geven, maar slechts de belangrijkste vertogen wil reconstrueren (p.38). Een verantwoording van de selectiecriteria van de gebruikte bronnen ontbreekt echter. Dat is problematisch omdat de claim dat de belangrijkste vertogen gereconstrueerd worden impliceert dat de lezer een representatieve selectie voorgeschoteld krijgt. Gezien het essentiële belang van primair materiaal voor de totstandkoming van het boek is de afwezigheid van een verantwoording voor de samenstelling van het bronnencorpus opmerkelijk.

De discoursanalyse van die bronnen is vervolgens vlot geschreven en helder beredeneerd in de context geplaatst. Onnekink laat overtuigend zien dat sommige vertogen zich op het ene moment beter leenden voor een partij dan een ander vertoog. Zo was het 'twee-koning-vertoog' in 1672 een effectieve constructie van de Engelse en Franse dreiging, maar na de troonsbestijging van Willem III in 1688 een onhoudbare positie. Bovendien slaagt Onnekink erin de diverse vertogen in relatie tot die van andere partijen te brengen en de implicaties ervan door te redeneren. Daarbij vormen de traditionele twee partijen, de Oranjegezinden en de Staatsgezinden, een constante die zich afhankelijk van de reële politieke ontwikkelingen bedienen van een of meerdere vertogen. In 1702 waren de Staatsgezinden naïef of blind volgens Oranjegezinden (p.98-99) voor het Franse gevaar, terwijl zij omgekeerd als oorlogshitsers werden neergezet (p.97, 112). Om hun perceptie kracht bij te zetten maakten de Oranjegezinden gebruik van het Universele Monarchie-vertoog: de

constructie van Frankrijk als constante bedreiging. De Staatsgezinden bedienden zich daarentegen van het vertoog van Europees machte-evenwicht. Of dit gebeurde om de andere partij te overtuigen of slechts om andermans perceptie te bekritisieren blijft onduidelijk.

Overigens roept Onnekinks stelling dat deze klassieke indeling van het tweepartijstelsel enkel gebruikt is als middel om vertoegen te classificeren – zonder dit organisatorische zin nieuw leven in te willen blazen (p.25) – de vraag op wie dan wel schrijvers van de stukken zijn. Wat hun achtergrond was en hoe hun argumentatie vanuit dat oogpunt geduid moet worden komt slecht mondjesmaat aan bod. Wie er overtuigd moest worden, kortom het beoogde publiek, wordt helaas ook nauwelijks besproken.

Na lezing van deze keurige discoursanalyse rijst de vraag wat de noodzaak was om deze

vanuit de Internationale Betrekkingen-theorie in te steken. Immers, ook binnen de geschiedwetenschap is de discoursanalyse geen onbekende methode, ook niet in de vroegmoderne politieke geschiedenis. Sterker nog een toepassing hiervan door Helmer Helmers op de Republiek (*Royalist Republic*) wordt door Onnekink aangehaald. Zelfs een verwijzing naar Foucault is afwezig. Een motivatie om alleen de politiek wetenschapper Hansen te volgen zou op zijn plaats geweest zijn. Dit doet echter niets af aan wat het boek oplevert. *Reinterpreting the Dutch Forty Years War* is geslaagd om middels discoursanalyse van diverse vroegmoderne Nederlandse bronnen de bestaande eenzijdige interpretatie van deze periode te diversifiëren en te verdiepen.

Alberto Feenstra, Universiteit van Amsterdam

Sophie Reinders, *De mug en de kaars. Vriendenboekjes van adellijke vrouwen, 1575-1640* (Uitgeverij Vantilt; Nijmegen, 2017) 528 p., ill., € 29,95 ISBN 9789460043260

Een 'deep history' van Facebook: vriendenboekjes in de zestiende- en zeventiende-eeuwse Nederlanden

Historici en literatuurhistorici zijn kinderen van hun tijd, en nu de moderne samenleving geconfronteerd wordt met nieuwe vormen van sociaal verkeer die via de internetrevolutie een veel grotere circulatiesnelheid en een geheel eigen karakter hebben gekregen, verbaast het dan ook niet dat die onderzoekers zich gezet hebben aan wat we de 'deep history' van de sociale media kunnen noemen. In dat veld is een belangrijke stap vooruit gezet met het boek van Sophie Reinders, de bewerkte versie van een proefschrift dat zij recent met veel succes heeft verdedigd.

Het studieobject van Sophie Reinders was een cluster van een twintigtal vriendenboekjes

van adellijke vrouwen die in de regel te situeren waren in de oostelijke delen van de Republiek tussen circa 1575 en 1640. Nu het thema brandend actueel is geworden, was daar de noodzaak aan gericht onderzoek naar deze boekjes, die door hun grote paleografische en tekstuele complexiteit voldoende hermetisch waren om eerdere generaties onderzoekers af te schrikken. Het is de grote verdienste van Reinders dat ze het potentieel van die bronnen maximaal heeft benut, zowel vanuit een historisch als een literatuurhistorisch perspectief. Door een combinatie van het contextualiseren van de eigenaresses en de inscribenten (hoofdzakelijk behandeld in de eerste drie